

1829 EDİRNE ANDLAŞMASI'NDAKİ TAZMİNATLAR MESELESİ

Selim ASLANTAŞ

Özet: Bu makale Osmanlı arşiv vesikalarını kullanarak 1829 Edirne Andlaşması'nda Osmanlı devletinin Rusya'ya ödemeyi taahhüt ettiği tazminatlar meselesi incelenmektedir. Andlaşma şartlarına göre Osmanlı devleti Rusya'ya 1.500.000 ticaret ve 10.000.000 sefer olmak üzere toplamda 11.500.000 Macar altını ödeyecekti. Kritik bir döneme denk gelmesi sebebiyle bu tazminatların ödenmesi meselesi Osmanlı devletinin sadece mali durumunu değil ama aynı zamanda siyasi pozisyonunu da etkilemiştir. Osmanlı devleti Rusya'dan bu büyük tazminattan tenzilat yapmasını talep etmiştir. İki devlet arasında bu hususta birkaç kez görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin sonunda, Rusya tazminatların bir kısmından vazgeçmiştir. Nihayetinde Osmanlı devleti Rusya'ya bu tazminatlar bağlamında yaklaşık 5.500.000 Macar altını ödeme yapmak zorunda kalmıştır. Rusya Tazminatlar meselesini “zayıf komşu” siyasetinde önemli bir araç olarak kullanmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Rusya, 1829 Edirne Andlaşması, Savaş Tazminatı, Diplomasi.

The Issue of Reparations in the Treaty of Adrianople 1829

Abstract: Using the Ottoman archival sources, this article examines the issue of reparations undertaken by the Ottoman Empire to Russia in the Treaty of Adrianople of 1829. According to the provisions of the treaty, the Ottoman Empire was to pay 11.500.000 ducats in total, 1.500.000 as commercial and 10.000.000 as war reparation, to Russia. Because of the fact that the issue of paying reparations coincided with a critical phase, it affected not only the financial stand of the Ottoman Empire but also its political position. The Ottoman Empire demanded from Russia to reduce this huge reparation. It was made several times negotiations on this issue between two states. At the end of these negotiations, Russia waived a part of these reparations. Finally, the Ottoman Empire had to pay approximately 5.500.000 ducats to Russia which used the issue of reparations as an important instrument in its “weak neighbor” policy.

Key words: Ottoman Empire, Russia, Treaty of Adrianople 1829, War Reparations, Diplomacy.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Andlaşması Osmanlı siyasi tarihinin en kritik andlaşmalarından biridir. Şerafettin Turan bir makalesinde (1951) bu andlaşmayı önceleyen hadiseleri, andlaşmanın ortaya çıkış sürecini ve bu bağlamda iki devlet arasında cereyan eden müzakereleri kapsamlı bir şekilde ele alıp değerlendirmiştir. Bu andlaşmanın en mühim meselesi hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya ödemeyi taahhüt ettiği sefer ve ticaret tazminatlarıdır. Turan söz konusu

makalesinde bu meselenin önemine dikkat çekmiş ve geçirdiği başlıca safhalara yer vermiştir. Biz de bu çalışmada Osmanlı Devleti'ne çok ciddi bir mali külfet yükleyen ve onu epey uğraştıran bu tazminatlar meselesini Osmanlı vesikaları üzerinden detaylı bir şekilde incelenmeye çalışacağız.

Osmanlı Devleti'ni belki toprak kaybı açısından değil ama mali açıdan tam bir yıkıma götürme tehlikesini haiz Edirne Andlaşması'nda tazminatlarla ilgili şartlar sekizinci, dokuzuncu, andlaşmanın münferit senedinin ikinci, üçüncü ve dördüncü maddelerinde yer almakta olup içerikleri özetle şöyledir:

1. Sekizinci madde: Akkerman Andlaşması'nın altıncı maddesine göre iki taraf tüccarının 1806 savaşından beri oluşan zarar ve ziyanının tazmini karara bağlanmış olmasına rağmen bu karar yerine getirilmemiştir. Ayrıca Boğaz geçişinden mahrum kalması sebebiyle de Rus tüccarı büyük zarara duçar olmuştur. Bu zararların tazmini için Osmanlı devleti Rusya'ya, Rusya tarafından tayin olunacak taksitler ile 18 ay zarfında bir buçuk milyon Macar altını ödeyecektir.

2. Dokuzuncu madde: Rusya'nın savaş için yaptığı külliyetli masrafın sebebi olduğundan Osmanlı devleti, bu masrafı tazmin için Anadolu arazisinden küçük bir kıtadan feragatten başka miktarı iki tarafın ittihadiyla karar bulacak bir sefer tazminatı ödeyecektir.

3. Münferit senedin ikinci maddesi: Ticaret tazminatı andlaşmanın mübadelesinde 100 bin, tasdiknameler mübadelesinden sonraki altıncı ayda 400 bin, sonraki altıncı ayda 500 bin ve sonraki altıncı ayda kalan 500 bin olmak üzere 18 ay içinde ödenecektir.

4. Münferit senedin üçüncü maddesi: Sefer tazminatı on milyon Macar altınıdır. Osmanlı Devleti bu hususun tanzimini haşmetli Rusya imparatorunun *insaf ve hakkaniyetine* havale edecektir. Tazminat imparator tarafından tayin olunacak suret üzere eda edilecektir. Rusya, tazminin tediyesini kolaylaştırmak için iki taraf arasında ittifak üzere kabule şayan eşya ile ödenmesine rıza gösterecektir¹.

5. Andlaşmada tazminatlarla bağlantılı olan tahliye ile ilgili münferit senedin dördüncü maddesi: Rusya, ticaret tazminatının ilk taksiti olan 100 bin Macar altını ödendiğinde² Edirne ve Kırkkilise ve Bergos'u, 400 bin ödendiğinde Balkan'dan Bergos körfezine varıncaya kadar bütün araziye, 500 bin ödendiğinde bir ay içinde Dobruca memleketini, Tuna'dan Karadeniz'e bütün

¹ Bu ağır tekliflerin kabulünde Fransa, İngiltere ve Prusya (ve özellikle de Prusya memuru General Müffling) arabuluculuğu ve Rusyalıya silah bıraktırdıktan sonra tadiline bakılacağı sözleri etkili olmuştur. Bk. Turan, 1951, ss. 134-135.

² Ayrıca Sırplıya dair altıncı madde yerine getirildiğinde, Yergöğü kalesi tahliye ve Rusya askerine teslim olunduğunda.

araziyi tahliye edecektir. Ticaret tazminatının son taksiti ödendiğinde Eflak-Boğdan ve Silistire hariç tahliye işlemi tamamlanacaktır. Buraların tahliyesi ise sefer tazminatının tamamen ödenmesinden sonra gerçekleşecektir (Mahmud Mesud Paşa, 2008, ss. 76-77; 80-83).

Tazminatların hukuki çerçevesi ve ödeme planları yukarıda zikrettiğimiz şekilde tahakkuk etmiştir. Tazminatların rakamsal büyüklüğünü ifade edecek olursak; 1829-30 rayiçlerine göre bir Macar altını Osmanlı Devleti'nde 32 guruş üzerinden işlem görmekteydi³. Bu hesaplama Osmanlı Devleti'nin tazminat için ödeyeceği toplam miktar (ticaret ve sefer tazminatı) yaklaşık 370 milyon guruşa, 1836'da ise (bir Macar altını 45 guruş üzerinden) 517 milyon guruşa denk geliyordu. Bir kıyas yapacak olursak mesela Hazine-i Amire'nin 1 Mart 1838- Şubat-Mart 1839 tarihleri arasında toplam geliri 31 milyon 842 bin 286 guruştur (Cezar, 1986, s. 267). Dolayısıyla söz konusu miktar Hazine-i Amire'nin bir yıllık gelirinin neredeyse on altı katı kadardı. Bir fikir vermek açısından Osmanlı maliyesine menfi anlamda büyük tesir yapan 1774 Küçük Kaynarca Andlaşması'nın savaş tazminatının yedi buçuk milyon guruş ve bunun da o zamanki "bütçe" gelirlerinin yarısına yakın bir miktar olduğuna (Cezar, 1986, s. 76) bakmak yeterlidir. Bütçenin yarısına yakın bir miktarın bile devletin mali yapısında ne denli ciddi sıkıntılar meydana getirdiği düşünülürse Edirne Andlaşması'ndaki tazminat miktarının büyüklüğü daha iyi anlaşılabilir. Andlaşmada tazminatların Macar altını olarak ödenmesine dair hüküm, bu para Osmanlı'da tedavülde olmadığı için, her tediye zorlukların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim Osmanlılar Macar altını karşılığı olarak Osmanlı guruşu üzerinden tediye konusunda sürekli talepte bulunmuşlardır⁴. Bu tazminatların doğurduğu önemli bir diğer sorun da nakit meselesi olmuştur. Osmanlı Devleti bu meseleyi çözmek için poliçe yöntemini kullanmaya çalışmış ve Rusya'ya taksitlerin münasip bir bezirgâna poliçe ettirilmesi ve Rusya istediği zaman bu poliçe üzerinden ödemeyi teklif etmiştir⁵. Bir diğer yol da andlaşmanın konuyla ilgili hükümden istifadeyle eşya ile ödemeye teşebbüs etmeleri olmuştur.

Bir buçuk milyon Macar altını tutan ticaret tazminatının ödenmesi işgal edilen toprakların tahliyesinde önemli bir nokta olduğu için Osmanlı Devleti bu meseleyi bir an evvel halletmeye çalışmıştır. Ticaret tazminatının ilk taksiti olan 100 bin Macar altınının (altı bin kese) nasıl ödeneceği andlaşmanın imzalanmasından hemen sonra Bâb-ı Âli'nin gündemine gelmiştir. Sadaret Kaymakamı Hulusi Ahmed Paşa, Padişaha bu miktarın hemen Edirne'ye Murahhas Sadık Efendi tarafına gönderilmesini ve mübadeleler vuku bulduktan

³ BOA HAT 43253 (katalog tarihi -kt- 29 Z 1244 / 02 Temmuz 1829); HAT 42935 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

⁴ Mesela bk. BOA HAT 46216 (4 Ra 1246 / 23 Ağustos 1830).

⁵ BOA HAT 43191-B (09 Ş 1245 / 03 Şubat 1830).

sonra Ruslara teslim edilerek Rusların Edirne'yi tahliyelerinin sağlanması hususunu arz etmiş, II. Mahmud da tediyeinin yapılmasına muvafakat etmiştir⁶. İlk taksit gediklilerden Mehmed Ağa tarafından Kasım 1829'un başında Edirne'de Rus memurlarına sayılarak teslim edilmiştir⁷. 20 Kasım'da Dibiç Edirne'yi tahliye etmiştir (Schiemann, 1908, s. 376).

Ticaret tazminatının ikinci taksiti bağlamında⁸ ilkin Rus elçisiyle 29 Ocak (10 Şubat)'ta yapılan mükâlemde 24.000 kese akçe ve üzerine de daha sonra padişah tarafından 800 kese akçe eklenerek 24.800 kese akçe tediyesi teklif edilmiş ve bu teklifin kabul olup olunmaması elçi tarafından Feldmareşal Dibiç'e yazılmıştır. Gelen cevapta Dibiç bu tediyei kabul ettiğini ve bu defaya mahsus *sikke-yi hasene* ile ödenmesine ve Macar altının İstanbul'daki rayici üzerinden ödemenin yapılması muvafakat ettiğini belirtmiştir⁹. Böylece 24.800 kese akçe vadesinden önce gediklilerden Şakir Ağa'ya vasıtasıyla Feldmareşal Dibiç'in memurlarına 23 Ramazan 1245/18 Mart 1830'da teslim edilmiştir¹⁰.

⁶ Padişah hattında devlet ricalinin tazminatın hiç olmazsa bir kısmını ricalin kendi aralarında toplamaları lazım geldiği halde bunu yapmamış olmalarının pek garip olduğunu, seferin açılmasına kendisinin sebep olmadığını, ricalin ittifakla buna karar verdiğini ve sefer sırasında maazallah Edirne Rusyalının eline geçerse yapamayacağı fenalık kalmaz diye kaç defa uyardığını ve kendisiyle meydanda çalışıp çabalayacak kimseyi bulamadığından zaruretten dinen ve mülken kabul olunamayacak teklifleri kabul etmeğe mecbur kaldığını belirtmiş ve yine de “artık şu bu lâzım değil şu altı bini ben veririm” demiştir: BOA HAT 43261 (kt. 29 Z 1244 / 02 Temmuz 1829); Lütfi Efendi 1999/II, ss. 406-407. Yine bu takrirde Sadık Efendi tarafından ticaret tazminatı bağlamında Rusya'yı temin maksadıyla İngiltere'nin kefaletle davet edilmesini bir teklif olarak sunduğunu öğreniyoruz. Fakat Bâb-ı Âli böyle bir kefaletin yaklaşık doksan bin kese akçe tutan ticaret tazminatının Rusya'ya edasının tamamen kabul edildiği anlamı taşıyacağından gündeme getirilmemesini Sadık Efendi'ye yazmıştır. Aşağıda etraflica üzerinde duracağımız üzere Bâb-ı Âli andlaşmanın hem ticaret hem de sefer tazminatlarıyla ilgili hükümlerinin tadil ve bu suretle miktarın tenzil edilebileceğini ve bunun mahiyetinin ne olacağının ise Petersburg'a gönderilecek sefirin müzakerelerinden sonra ortaya çıkacağını düşünmüş ve dolayısıyla böyle bir kefaletin bunun önünü keseceğini hesap etmiştir.

⁷ BOA HAT 29 / 7 (07 Ca 1245 / 04 Kasım 1829).

⁸ 19 Ocak 1830'da Rus memuru Orlof tarafından Bâb-ı Âli'ye bir kıta takrir verilerek eğer Rus askerinin andlaşma mucibince Balkan'ın öte tarafına geçip Dobruca'ya çekilmesi isteniyorsa ikinci taksitin gecikmesizin 16 (28) Nisan'a kadar ödenmesinin ve ödemenin de Macar altını ile yapılmasının talep edildiğini belirtelim. Bk. BOA HAT 43191-A (7 (19) Ocak 1830). Ayrıca bk. HAT 43191 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830); HAT 43135 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

⁹ BOA HAT 43750 (19 Şubat (02 Mart) 1830); HAT 43401 (kt. 29 Z 1246 / 10 Haziran 1831).

¹⁰ BOA HAT 43068 (23 N 1245 / 18 Mart 1830); 29972 (15 L 1245 / 09 Nisan 1830); HAT 29972-A (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

Dibiç'den de andlaşmanın şartı iktizasınca bir an evvel meşrut mahalleri tahliye ile Balkanların öte tarafına geçip Dobruca'ya çekilmesi istenmiştir¹¹.

Kısa zaman içinde bu kadar büyük ödemenin yapılması Osmanlı devletini sıkıntıya sokmuştur. Tazminatların sadece merkezi hazineye yüklenmemesi babında daha ilk taksit sırasında II. Mahmud'un yukarıda zikrettiğimiz eleştirisi ile devlet ricali, vüzera, ulema, valiler, voyvodalar, mütesellimler, kocabaşı, kadınlardan kendi kuvvet ve tahammüllerine kıyasen ve kesinlikle reaya ve fukaradan toplanmamak üzere kendi mevcutlarından akçe toplanması gündeme gelmiştir. Kimlerden ne miktar alınması gerektiği ve kimlerden daha fazla para olduğunun anlaşılması için rical arasında müzakereler yapılmıştır¹².

Bâb-ı Âli'nin ticaret tazminatının bir an önce ödeyerek işgalin hiç olmaz ise bir kısmına sona erdirmek istediğini yukarıda zikretmiştik¹³. Rusya'dan bu bağlamda söz almak maksadıyla ticaret tazminatın üçüncü taksitinin tediye edilmek üzere olduğu Rus tarafına bildirildiğinde ayrıca tahliye meselesinin ne olacağı de sorulmuştur. Ruslar, tazminatın vadesinden önce ita kılınacağı malumları olmadığından gerekli tertibatı tanzim edemedikleri ve tahliyenin ancak Ağustos (1830) sonuna doğru mümkün olabileceği ve taksit ne vakit tediye edilirse o tarihten ancak iki ay içinde tahliyenin tamamlanabileceği şeklinde cevap vermişlerdir¹⁴. Üçüncü taksitin ödenmesi meselesinde Macar altının değeri de önemli bir müzakere konusu olmuştur. Ruslar, Osmanlı guruşu ile 32 guruş üzerinden tediyei ancak oluşacak farkın Osmanlı devleti tarafından ödeneceğinin taahhüt edilmesi durumunda kabul edebilecekleri hususunda ısrarcı olmuşlar ve bunu da Bâb-ı Âli'ye kabul ettirmişlerdir¹⁵. Bütün bu görüşmelere rağmen üçüncü taksit Rusya'ya hemen ödenmemiştir.

¹¹ BOA HAT 42798 (23 N 1245 / 18 Mart 1830); HAT 43722 (Gurre-yi Za 1245 / 24 Nisan 1830); HAT 42932 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

¹² Mesela bir takirde Bursa Valisi İbrahim Paşa'nın hayli zengin bir adam olduğunun rivayet edildiği, bunun yanında Trabzon Valisi Osman Paşa ve Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa'nın rabıta ve dâhilinde hayli iltizam bulunduğu bahisle bunlardan mesela beşer yüz kese akçe tertip olunması gibi ayrıntılar ilgi çekicidir: BOA HAT 43363 (kt. 29 Z 1244 / 02 Temmuz 1829). Vüzera ve rical ve kocabaşılara toplam 10.200 kese isabet etmiştir: BOA HAT 42535 (kt. 29 Z 1246 / 10 Haziran 1831).

¹³ Konuyla ilgili bir mecliste yapılan yorumlarda Osmanlı mülkünde *Moskovlu* bulunduğu sürece hiçbir nizamın neticeye ulaşamayacağı ve bu sebeple de ne yapıp edip Rus askerini ülkeden çıkarmak gerektiği ricalin ortak görüşü olarak ifade edilmiştir: Bk. BOA HAT 43366 (29 Z 1247 / 10 Mayıs 1832).

¹⁴ BOA HAT 35008 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830); Rus orta elçisi tarafından verilen talimatname tercümesinin sureti için bkz: HAT 35008-A (17 (29) Temmuz 1830).

¹⁵ BOA HAT 43253 (kt. 29 Z 1244 / 02 Temmuz 1829). II. Mahmud, bu vesikadaki hattında fark akçesinin verilip maslahatın görülebileceği ancak Rusların her istediklerinin süratle yerine getirilmiş olmasının da o güne kadar bir fayda sağlamamış olduğunu belirtmekten geri durmamıştır.

Muhtemelen aşağıda detaylıca bahsedeceğimiz Halil Rıfat Paşa'nın Petersburg memuriyetinin neticesi beklenmiştir.

Tazminatlar da diğer kritik husus hiç şüphesiz sefer tazminatı meselesi olmuştur. Osmanlı devleti Rusya'ya sefer tazminatının birinci taksiti olan bir milyon altını (yaklaşık altmış dört bin kese) bir yıl içinde ödemeye gayret etmiştir. Burada Bâb-ı Âli söz konusu meblağı üçe pay edip parça parça ödemeyi ve bu arada tazminatta tenzile dair bir gelişme olur ise onu da değerlendirmeyi düşünmüştür¹⁶. Bu bağlamda beşer bin keseden iki defa ve bir defa da on bin kese olmak üzere toplam birinci taksite istinaden yirmi bin kese akçe tazminat ödenmiştir. Bâb-ı Âli, Rus elçisi A. P. Butenyef'e¹⁷ taksitin bakiyesinden düşülmek üzere yirmi bin kese akçe karşılığı kısmını da eşya ile de ödemeyi teklif etmiştir¹⁸. Tazminat konusunda bir yandan sanki pozitif yaklaşımlarına rağmen Ruslar her aşamada zorluk çıkarmaktan geri durmamışlardır. Bu hususta bir fikir vermesi bakımından Butenyef ile sefer tazminatının birinci taksiti üzerine yapılan mükâlemeden biraz detay vermek yararlı olacaktır. Bu mükâlemede ilkin Butenyef'in daha önceki bir görüşmede sorduğu malların cins ve miktarıyla ilgili suallerine cevaben yirmi bin kese karşılığı olarak on bin keselik *harir* on bin keselik *revgan-ı zeyt*, *meyve-yi huşk* ve *hamr* verileceği ifade edilmiştir. Butenyef, Rusya'nın Osmanlı devletinin mevcut masrafları sebebiyle sefer tazmini hususunda acele etmediğini hatta tazminatın Yunan meselesinden dolayı Osmanlı devletine verilecek olan "mükafat-ı nakdiyeden" havale suretiyle dahi ita olunmasını kabul edeceklerini beyan etmiştir. Osmanlı memurları ise aslında tazminatın ödenmemesinin karşılığında Osmanlı mülkünün de hâlâ Rus işgali altında olduğundan bahisle bir muvazenenin olduğunu ve bu sebeple Rusya'nın pek de minnet etmemiş olduğunu söylemişler ve iki devlet arasındaki "dostluğa" nazaran Rusya'nın Osmanlı devletinden değil para istemek, Rusya'dan akçe istizan olsa vermesi gerekir diye de eklemişlerdir. Butenyef "mükafat-ı nakdiyeyi" bir kez daha dillendirince Osmanlılar, "elçi beğ dostumuz bu mükafat akçesini bad-ı hava bir akçe gibi söylüyor. Lakin öyle olmayıp bu kadar mülk mukabilinde olduğuna nazaran bunun dahi hazine-yi hümayundan çıkacak akçeden bir farkı yoktur" diye karşılık vermişlerdir¹⁹. Butenyef birinci taksitin zamanı mürur ettiği için

¹⁶ BOA HAT 43406 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830); HAT 43271 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830). Bu ikinci vesikada devletin nakit bulmada ne kadar zorlandığı açıkça görülmektedir.

¹⁷ Butenyef 1842 yılına kadar İstanbul'da görev yapmıştır.

¹⁸ BOA HAT 43142-A (kt. 29 Z 1244 / 02 Temmuz 1829).

¹⁹ Daha sonra Osmanlı devleti bu mükafat akçesinden tazminata mahsuben havale yapılmasını kabul etmiştir. Bk. BOA HAT 43216 (kt. 29 Z 1244 / 02 Temmuz 1829); BOA HAT 43142 (kt. 29 Z 1244 / 02 Temmuz 1829); sadaret kaymakamı bir takririnde "Rusyalının Devlet-i 'Aliye'den bu kadar matlûbu durur iken mükafatdan vereceği hissenin kendisinden istifası emr-i muhâl" dir demektedir. Aynı takrirde

nakit suretine bakılması lazım geldiğini ve söz konusu malları birinci taksite mahsuben kabul edemeyeceğini ancak ikinci taksit yerine verilirse kabulünün mümkün olduğunu ifade etmiş ve eşya ile mahsuplaşmayı kabul etmemiştir. Osmanlılar bu şekilde ödemenin ta dört beş ay önce elçiye bildirildiğini, onun da karar vermeye mezun olmadığından Petersburg'a yazarım ne şekilde cevap gelirse ona göre hareket ederiz dediğini ve normal elli altmış gün sürecek bu muamelenin cevabı ancak şimdi verildiğini ve aslında bunun da belki vakit geçirmek için kasten yapıldığı elçiye açıkça söylemiş ve ahde nazaran eşya ile ödenmesinin mümkün olduğu savunmuşlardır. Ve Rusya'nın beyaz akçe almadığını ve şimdiki halde de yirmi bin keselik altın tedarikinin zor olduğunu ve bu sebeple eşya ile ödemenin gündeme geldiğinde ısrar etmişler ise de Butenyef kabul edemem ancak devletime yazarım cevabıyla mükâlemenin tazminatla ilgili kısmına son noktayı koymuştur²⁰.

Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere daha barış müzakereleri sırasında bu büyük tazminat miktarı gündeme geldiğinde daha sonra Petersburg'da müzakeresi yapılmak üzere özellikle de Prusya'nın teşvikiyle andlaşmanın imzalanması söz konusu olmuştur²¹. Bu müzakerelerin ne suretle yapılacağı ve nasıl bir heyetin tertip edilmesi gerektiği hususunda Bâb-ı Âli'de mahsus meclis akd olunmuş ve yeniden sulhname tanzimi memuriyetiyle rütbe sahibi bir sefir, bir müsteşar-ı has ve sır-kâtibi ve birkaç zabitan tertibiyle Rusya imparatoruna ve ailesine gayet kıymetli mücevherler ve vekillerine de hediyeler²² ile name-yi hümayun ve sadrazamdan Neselrod'a mahsus tahrirat gönderilmesi ve ittifakla Halil Rıfat Paşa'nın murahhas büyükelçi, Süleyman Necip Efendi'nin müsteşar, amedi hulefasından Sarım Efendi'nin sır-kâtibi olarak tayinine karar verilmiştir. İstefanaki Bey de bu heyette tercüman olarak yer almıştır. Halil Rıfat Paşa maiyetiyle birlikte 9 Kasım 1829'da İstanbul'dan hareket etmiş, heyet önce Hocabey oradan da Petersburg'a geçmiştir (Lütfi Efendi 1999/II, ss. 403-405; Turan 1951, s. 148)²³. Halil Paşa'nın memuriyeti Rusya'nın arzuladığı bir husus olmadığını hatta bu memuriyete karşı çıktığını kaydetmek gerekir (Schiemann, 1908, s. 376).

Osmanlı heyetinin Petersburg'taki faaliyeti üç dört ay kadar sürmüştür. Bu memuriyet sırasında Halil Rıfat Paşa ve Süleyman Necip Efendi, Ruslarla

padişahın tensibi vardır. Bk. HAT 42753 (kt. 29 Z 1247 / 30 Mayıs 1832). Ayrıca bk. HAT 43172 (kt. 29 Z 1248 / 19 Mayıs 1833).

²⁰ BOA HAT 43166 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830). Ayrıca bk. HAT 42922 (kt. 29 Z 1248 / 19 Mayıs 1833)

²¹ Petersburg'a sefir gönderme fikri hassaten Prusya elçisine aittir: BOA HAT 43752-B (29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

²² Bir vesikada hediyelerden bahisle hiçbir vakitte misli mesbuk olmadığı ifade edilmiştir. Bk. BOA HAT 43159-C (kt. 29 Z 1251 / 16 Nisan 1836).

²³ Heyete verilen talimatnamenin sureti için bk. (Lütfi Efendi 1999/II, ss. 529-537).

genelde gayri resmi görüşmeler yapmışlardır²⁴. Bu görüşmeler birer müzakere şeklinde değil daha çok Rus memurlarının kendi düşüncelerini izah sadedinde olmuştur. Petersburg'da cereyan eden görüşmelerin mahiyetini Halil Rıfat Paşa ve Necip Efendi'nin gönderdikleri kaimelerden detaylı bir şekilde öğrenme imkânı bulmaktayız. Bunlardan özellikle içeriğinden Nisan 1830'da kaleme alındığı anlaşılan Necip Efendi'nin bir kaimesi dikkate değer²⁵. Buna göre Rus memurlar tazminat dışındaki maddelere (bilhassa tahliye) hiçbir şekilde girmemiş, bu maddede ise kesin bir cevaptan kaçınıp sözü uzatmışlar ve çarın Varşova'ya gitmesine yakın kati cevap şekline getirip bunun icrasına Osmanlı devletini icbar etmeye teşebbüs etmişlerdir. Osmanlı memurları Ruslara Edirne Muahdesi'nin Osmanlı devletine pek ağır geldiğini ve ayrıca içinde bulunduğu vaziyet sebebiyle de her bir maddesini harfiyen yerine getirmesinin mümkün olmadığını kendilerinin dahi bildiğini ifade etmeye çalışmışlardır. Necip Efendi'ye göre, husumeti pek malum olan Rusya'dan Osmanlı devletinin menfaatine bir iş yapmasını beklemek mümkün değildir. Çar da bizzat Rus ricalle bu muahedenin zikir ve bahsini bile men etmiştir. Ruslar bu andlaşmanın müzakere konusu olmasından da pek ürkemektedirler. Şöyle ki, eğer Osmanlı devleti ile müzakereye girilirse tazminat dışındaki maddelerin de müzakeresine gireceği ve bu şekilde de muahedenin lağvolma ihtimalinden korkmaktadırlar. Osmanlı memurları görüşmelerde tazminattan başka, memur oldukları üzere andlaşma şartınca Osmanlı devletine reddi icap eden kaleler, Eflak arazisinin ilhak edilmemesi hususu, Anapa ve Ahısa'nın Osmanlı tasarrufunda kalması, Sırp maslahatı, Rus tüccarının olduğu gibi Osmanlı tüccarının da zararın tazmini²⁶, ticaret ve tüccar sefineleri maddelerinin tesviyesi, Memleketeyn voyvodalarının intihabı maddelerini gayri resmi mükâlemelerde Rus tarafına ifade etmişler ancak bu hususlarda Osmanlı lehine hiçbir muvaffakiyet sağlayamamışlardır. Necip Efendi bu kaimesinde Rus siyaseti içinde Osmanlıya bakış konusundaki farklılıkları da detaylı bir şekilde vermektedir. Onun görüşüne göre eğer Osmanlı devleti iki devlet arasındaki imzalanan andlaşmada

²⁴ Halil Paşa Şubat başında bizzat Çarın huzuruna çıkmıştır. Protokoller nitelik taşıyan bu görüşmede Çar II. Mahmud'a karşı olan halis niyetlerini ifade etmiş, bir daha savaş istemediğini belirtmiş ama aralarındaki işlere başkaları karışırsa düşmanlığa sebep olacağını belirtmiştir tir. Halil Paşa da Sultanın imparatora sadece iyi niyetler beslediğini ve ona tamamen itimat ettiğini ifade etmiştir (Schieman, 1908, ss. 386-388).

²⁵ BOA HAT 42401-J (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

²⁶ Osmanlı tüccarının zararının tazmini hususunda gayri resmi olmak üzere Şarkiye Nazırı Konstantin Rodofinikin ile yapılan görüşmede Osmanlı memurları Rus tüccarı gibi Osmanlı tüccarının da zararını tazmin edilmesi hususunu dile getirdiklerinde, Rodofinikin Rus tüccarının zararının sulh sırasında Osmanlı tüccarının zararının ise harp esnasında olduğundan bir olmadıklarını ve gündeme getirilemeyeceğini eğer getirilir ise bunun muahedenin tağyir ve tesviyesi anlamına geleceğini söyleyerek kesin bir dille reddetmiştir. Bk. BOA HAT 43416 (4 Za 1245 / 27 Nisan 1830).

güçlük çıkarmaz ise Çar Nikola, padişahın dostluğundan azim fayda bekleyerek cümlemin dostluğuna tercih edecek ve bunun için elinden ne gelir ise icra etmeği canına minnet bilecektir. Bunun yanında vekillerin içinde otuz sene mukaddem sefaretle İstanbul'da bulunan ve Osmanlı devletinin iltifatına mazhar olmuş, şu anda da Şura Meclisi Nazırı ve mukaddem vükela olan Koçu Bey, Hariciye Nazırı ve Başvekil Kaymakamı Neselrod ve düvel-i İslâmiye maslahatına memur Umur-ı Şarkıye Nazırı Rodofinikin gibi sulhsever kişiler mevcuttur. Fakat diğer vekiller ve bilhassa da bilfiil müsteşar olan Fonton *mağrur* ve *bed-hevayi* ve *arbedeci* olup ve daima çarı iğfale çalışmaktadır. Öte taraftan Necip Efendi, Rus vükelasından kim ile mülakat etmiş iseler bu vekiller, Mareşal Paskeviç'in hâsıl eylediğimiz faydalara göre madem Revan ve Nahcivan elimizdedir, Kars kalesi elimizde bulunmadıkça sarf ettiğimiz bu kadar emek heba olur şeklinde sözleri kendilerine ve çara dahi yazdığını söylemişler ve hatta çarın Paskeviç'e ben hududa nazar-ı silm ile sen ise iktiza-yı harb ile bakarsın şeklinde cevap verdiğini ifade etmişlerdir²⁷. Necip Efendi'ye göre Rusların Ahışa'yı teslimi şöyle dursun Kars kalesini reddettiklerine canlarının sıkıldığı anlaşılmaktadır. Hatta o derece ki Rusların müzakerelerde nihayet Osmanlılar tarafından rıza gösterilen senette yarım milyon tazminata dair Kars kalesini rehin istemelerinden muratları kaleyi elden çıkarmayıp daha önce Bükreş'te yaptıkları üzere tasarruflarına giren kaleler gibi Kars kalesini de tasarrufları altına almaktır.

1830 mukavelesinin ortaya çıkmasını sağlayan Neselrod ile yapılan görüşmelerde en önemli kazanç Rusya'nın on milyon Macar altınından üç milyon tenzil etmeyi kabul etmesi olmuştur. Bu tenzilatın yapıldığı mülakatın mazbatasına maalesef tesadüf edemedik. Ancak diğer vesikalardan böyle bir mülakatın yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu paralelde bir diğer mülakat 29 Ramazan 1245 / 24 Mart 1830'da yapılmıştır. Bu mülakatta Halil Rıfat Paşa öncelikle tazminatların tamamıyla ilgasına çalışmış ancak kendi deyişiyle Rusya'nın kuvvetine mağruren bu meyanda hiçbir muvaffakiyet elde edememiştir. Neselrod ısrarla imparatorun toplamda üç milyon altını tenzil etmesinin zaten pek büyük bir husus olduğunu ifade etmiştir²⁸. Ve bunun üzerine artık söz söylenemeyeceğini ancak kalan yedi milyonun taksitlendirilmesinin çar Moskova'dan gelmeden önce karara bağlanmasını aksi takdirde çar geldikten sonra iradesini şamil resmi yazı çıkarılmasını tembih eder ise herhangi bir şey ifade etmenin dahi mümkün olmayacağını söylemiştir. Bir gün sonra Osmanlı

²⁷ Paskeviç Kars ve Erzurum'un Rusya'ya Asya'da güçlü bir pozisyon sağlayacağını düşünmekteydi Bk. Schiemann, 1908, s. 379.

²⁸ Hali Paşa'nın kendi ifadesiyle "zuhur eden tesviye Devlet-i 'Aliye'nin ahvâl-ı hazırasına dair irâd olunan mazeretimize tatbik olunamıyor yollu" sözlerine rıza gösterilmemiş ve muvafakat edilmemiştir: BOA HAT 43271-B (29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

heyetini Fonton güya kendiliğinden ziyaret edip Osmanlılara yaptığınız ısrarın bu maslahata bir faydası olmaz eğer tarafınızdan kati cevap verilmez de Orlof'a²⁹ havale edilirse maslahatın İstanbul'da çözümü daha güç olur şeklinde sözler söyleyerek Osmanlı heyetini sıkıştırmıştır. Halil Rıfat Paşa, Fonton'un bu sözlerini ayak patırtısı olarak değerlendirmekle birlikte Bâb-ı Âli'yi uyarak eğer maslahat kendilerinin haberi olmadan çar tarafından Kont Orlof'a havale edilirse kendisi tarafından kati bir cevap gönderilmediği surette Orlof'a usulünce cevap verilip savuşturulmasını arz etmiştir³⁰. Halil Paşa bu kaime Rusların kullandıkları ağızlara bakarak tahliye meselesi de eğer bir kefalet suretine bağlanmaz ise maslahatın bitmesinin zor olduğunu ifade etmiştir³¹.

Nihayet Neselrod tarafından Bâb-ı Âli'ye gönderilen resmi takirde tazminat tenzil maddesinin esasları Rusya tarafından belirlenmiştir³². Bu takrire göre Osmanlı sefirleri tarafından verilen müzekkere, mübadele olunan takirler, cereyan eden muamelat ve muhtelif tebligat İmparator Nikola'ya arz olunmuş ve imparator da Osmanlı devletine karşı olan *halis niyetlerinin* ifadesi zımında ve iki devlet arasındaki münasebeti tahkim eylemek arzusuyla şu esaslara karar vermiştir:

- 1) İmparator on milyon olan sefer tazminatının iki milyonundan kâmilten terk ve feragat edecektir.
- 2) Eğer Osmanlı devleti 3 Şubat 1830 tarihinde Londra'da mükâleme mazbatasında Yunanistan umuruna dair karar bulan nizama muvafakat eder ise Rusya bir milyonu dahi terk edecektir³³.
- 3) İşbu üç milyon altının tenzili kabil olursa sefer tazmini yedi milyona iner. Tüccar tazminatından kalan bir milyon akçe ile birlikte toplam sekiz milyon olur. Bundan iki milyonun defaten ödenmesi icap etmektedir.

²⁹ Orlof 27 Kasım 1829'da fevkalade elçi olarak İstanbul'a gelmiş ve Ribopiyer'in gelişine kadar İstanbul'da kalmıştır. Orlov bilhassa Hüsrev Paşa'nın desteğini görmüştür (Schiemann, 1908, s. 377).

³⁰ Bu arada Kont Orlof'un Bâb-ı Âli'den tazminat meselesinin müzakeresini talep ettiğini kaydedelim: Orlof'un ilki tamamıyla İstanbul'da müzakere edilerek karara bağlanması, ikincisi ise maslahatın bitirilmesi hususunun Halil Paşa'ya havale edilmesi ancak esasının İstanbul'da karar bulması olmak üzere iki şekilde şeklinde formüle ettiği bu müzakere planını Osmanlılar zaten Halil Paşa'nın ve Süleyman Necip Efendi'nin Petersburg'da olduklarını ve iki koldan müzakere etmenin meseleyi çatalaştıracağını söyleyerek reddetmişlerdir. Bk. BOA HAT 43135 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

³¹ BOA HAT 43271-A (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830); HAT 50441 (kt. 29 Z 1250 / 28 Nisan 1835 vesika 1245 yılına ait olmalıdır).

³² BOA HAT 50441-B (3 (15) L 1245 / 28 Mart (9 Nisan) 1830).

³³ Bu "mahsuplaşma" daha sonra yapılmıştır. Bk. BOA HAT 44178 (29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

4) Bu iki milyon ödendiği vakit Rusya, Karadeniz'den Tuna'ya kadar zapt ettiği arazinin tamamını Silistire hariç tahliye edecektir.

5) Bundan başka imparator Edirne Muahedesi'ne müteallik münferit senedin dördüncü maddesindeki sefer tazminatının tamamının tediyesine kadar Eflak ve Boğdan memleketlerini zapt ve idare hakkından dahi feragat edecektir. Rusya askeri söz konusu iki milyon altın ödendikten sonraki alt ayda Eflak ve Boğdan'dan çekilecektir. Lakin imparator eğer iş bu takrirden karar bulan taahhütlerden biri ya da diğeri vaktinde icra olunmaz ise iki memlekete de Rus askeri ithal hakkını hıfzedecektir

6) Baki kalan altı milyon her senede birer milyon eda ile altı taksitte tediye kılınacaktır.

7) Eflak Boğdan'ın tahliyesinden sonra Silistire'de kalacak Rusya askerinin Rusya'yla muhaberelei gerek Tuna ve gerek Memleketeyn vasıtasıyla yapılmaya devam edilecektir.

8) Osmanlı devletinin işini kolaylaştırmak için altı milyon iki tarafın rızasına dayalı olarak eşya ile ödenebilecektir.

9) İmparator Osmanlı devletinin Felemenk (Macar) altını tedarikte güçlük çekmesi halinde gerek peşin iki milyon ve gerekse kalacak altı milyon Osmanlı devletinin kefaleti altında polişçe usulü ile veya sikke-yi Osmaniye ile tediyesine rıza gösterecektir.

10) Eğer Osmanlı devleti altı milyonun tediyesi için Avrupa'da sarraflar ile mukavele yapar ise imparator buna itiraz etmeyecektir.

Neselrod bunların imparatorun dostluğunun ve halis niyetlerinin bir delili olduğunu ve Osmanlı memurlarının buradaki menfaati mutlaka fehmedeceklerini ifade ettikten sonra onları bu maddeleri bir senede bağlamaya davet etmiştir³⁴. Halil Paşa tazminatın ticaret tazminatı da dahil olmak üzere toplam dört milyona tenzili, zapt edilen bütün Osmanlı memleketinin hemen tahliyesi tekliflerini öne sürmüş fakat kısa zamanda Rusya'nın yukarıdaki teklifinin aynı zamanda bir ültimatome niteliğini haiz olduğunu anlamıştır (Schiemann, 1908, ss. 389-390). Neselrod'un bu takriri ana çerçeve olmak ve üzerinde bazı tali değişiklikler yapılmak üzere Neselrod ile 3 Zilkade 1245 / 26 Nisan 1830'da on maddelik mukavele imzalanmıştır³⁵. Mukavenenin yukarıda

³⁴ Bu takririn padişaha arz edildiği vesikaya II. Mahmud "bunların hiç birisi ehven addolunamaz ise de ne çare hükm-i kazâ böyle yaptı" şeklinde yazmıştır. Bk. BOA HAT 42914 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830); Lütfi Efendi, 1999/ II. s. 129.

³⁵ *Muahadat Mecmuası*'nda mukavenenin tarihi 3 Z 1245 / 26 Mayıs 1830 olarak görünmekte ise de Turan'ın Lütfi Efendi'ye atfen verdiği gibi ve vesikalarda geçtiği üzere zilkade ayıdır. Ancak Lütfi Efendi 2 Za / 25 Nisan olarak gösteriyorsa da verdiği tarih olan 3 Za olmalıdır. Bu husus ve mukavele metni için Bk. (Lütfi Efendi,

zikrettiğimiz Neselrod'un takririnden farklı maddeleri şunlardır: Takrirden farklı olarak mukavelenin üçüncü maddesinde Osmanlı devleti ticaret tazminatının üçüncü taksiti olan beş yüz bin altını eda eylediği anda Rusya Karadeniz'den Tuna'ya kadar olan araziye tahliye edecektir hükmü yer almaktadır. Yine mukavelenin dördüncü maddesinde de takririn dördüncü maddesinde olduğu gibi Edirne Andlaşması'ndan doğan Eflak ve Boğdan'ı zapt etme hakkından feragat edecektir hükmü yer almıştır³⁶. Ancak takrirdeki tekliften farklı olarak iki milyon altın tediyesi değil sadece ticaret tazminatının son taksitin edasıyla buraları tahliyenin gerçekleşeceği karar altına alınmıştır³⁷. Takririn ikinci maddesinde yer alan eğer Osmanlı devleti 3 Şubat 1830 tarihinde Londra'da mükâleme mazbatasında Yunanistan umuruna dair karar bulan nizama muvafakat eder ise bir milyonu dahi terk edecektir maddesi mukavelede yer almamıştır. Bu madde Neselrod tarafından ayrı bir takirle Osmanlı devletine bildirilmiştir (Turan, 1951, s. 149)³⁸.

Halil Rıfat Paşa'nın Petersburg memuriyetinden sonra toplam tazminat miktarı yedi milyon Macar altına tenzil edilmiş olmasına rağmen bunun da çok büyük bir meblağ olduğuna hiç kuşku yoktur. Nitekim bu mukaveleden sonra da Osmanlı devleti tazminat ödemesinde ciddi bir ilerleme sağlayamamıştır. Bu arada Bâb-ı Âli ticaret tazminatından beş yüz bin altın ödeyerek (bu üçüncü taksite denk gelmektedir) mukaveledeki üçüncü maddeyi işletmek istemiştir. Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere vüzera, ulema, rical ve taşradan iane toplanması devam etmiştir³⁹. Bu bağlamda toplanan iane hakkında bazı teferruatlar vermek faydalı olacaktır. Mesela Sadrazam Reşid Mehmed Paşa'ya Rumeli'de kudret sahibi olanlardan icabına göre akçe tertip ve buna dair bir defter tanzim etmesi istenmiş ve sadrazam da bu emre istinaden Rumeli ileri gelenlerine akçe tarh etmiş ve toplanan paraları İstanbul'a göndermiştir⁴⁰. Sadrazamın kendisi, oğlu ve Mahmud Hamdi Paşa'dan

1999/II, ss. 249-251; Mahmud Mesud Paşa, 2008, ss. 87-89; Turan, 1951, ss. 148-149). Tarihi zikreden bir vesika için BOA HAT 47731-Ğ (kt. 29 Z 1246 / 10 Haziran 1831).

³⁶ Hatta İstanbul'da Orlof eğer ticaret tazminatın tamamı ödenirse Silistire'nin dahi tahliye edileceğini Osmanlı memurlarına ima yollu söylemiş ve Osmanlılar da bu imadan bir somut netice çıkarmaya çalışmışlardır: Bk. BOA HAT Göm. 1582 03 /01 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830); HAT 43302 (29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

³⁷ Fakat Rusya bu şarta uymamıştır. Padişaha sunulan bir layihada bunun sebebi olarak Rusya'nın Osmanlı devletinin ticaret tazminatı bitmekle birlikte sefer tazminatının tamamını ödeyemeyeceği için askeri çekip tekrar Memleketeyn'e sokarak husumeti artırmaktan kaçınması gösterilmiştir: Bk. BOA HAT 43182-A (29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

³⁸ Osmanlı tarafından şartın resmen kabulüyle ilgili Rus tercümanı Frankini'ye verilen talimat için bk. BOA HAT 47731-Ğ (kt. 29 Z 1246 / 10 Haziran 1831).

³⁹ BOA HAT 23613 (kt. 29 Z 1246 / 10 Haziran 1830).

⁴⁰ BOA HAT 43385 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

bin kese tertip olunmuştur (Lütfi Efendi, 1999/II, s. 407)⁴¹. Nakit durumu olmayanların mal ile de ödeme yapması yoluna gidilmiştir. Mesela Karaman valisi kendisine isabet eden üç yüz kesenin ellisini nakit ellisini polişe usulü kalan iki yüzünü ise eşya suretiyle tediye etmiştir⁴². Taşradan yine bir başka ilginç örnekte Şam hac masrafları sebebiyle ianeden muaf tutulduğu halde Şam valisinin deyişiyle Şam pek büyük bir şehir olup bu ianede yeri olması icap edeceğinden⁴³ zinhar fukaradan bir akçe alınmayarak sadece kudret sahibi olanlardan hal ve tahammüllerine göre defter tertip edildiği ve altı yük gurusu (altmış bin gurusu / 120 kese) irsal edildiği görülmektedir⁴⁴. Yine Halep valisi 126.350 gurusu (yaklaşık 252 kese) irsal etmiştir⁴⁵. Taşrada bazı memurların bu iane için özel çaba sarf ettiklerini görüyoruz. Mesela İzmir İhtisap Nazırı Ömer Efendi kendine isabet eden elli bin gurusundan (100 kese), başka o havalideki *sâye-yi zıllullahide iktisab-ı servet etmiş* olanlardan seksen bin gurusu toplamış ancak daha sonra ahalinin Ömer Efendi *bunu kendiliğinden yapmaktadır* şeklindeki dedikodulardan çekindiği için bu iane toplama işine son vermiştir⁴⁶. Nihayetinde ticaret tazminatının üçüncü taksiti olan beş yüz bin Macar altını karşılığı olarak bir Macar altını 32'er gurusu üzerinden⁴⁷ toplam otuz iki bin kese tertip edilip gediklilerden Esad Efendi'yle 3 R 1246 / 21 Eylül 1830'da Ruslara teslim edilmiş ve Ruslardan andlaşma mucibince Tuna'dan Karadeniz'e kadar olan mahallin tahliyesi ile askerin Dobruca'ya çekilmesi talep edilmiştir. Bu tahliye ve teslim işlerine de Vecihi Paşa memur kılınmıştır⁴⁸. 16 C 1246 / 2 Aralık 1830 itibarıyla Rusya Silistire istisna Tuna'nın beri yakasındaki bütün mahalleri tahliye etmiş ve istila sebebiyle yerlerini terk eden Müslümanlar geri dönmüşlerdir⁴⁹.

Tazminatlar parça parça ödenmeye devam edilmekle birlikte⁵⁰ devlete getirdiği yükün tahammül sınırlarının ötesinde olduğu ve Halil Paşa'nın memuriyetinin

⁴¹ BOA HAT 44024 (kt. 29 Z 1247 / 30 Mayıs 1832).

⁴² BOA HAT 27810 (2 S 1245 / 23 Temmuz 1830).

⁴³ Aslında kendisine iane hususu Bâb-ı Âli'den yazılmıştır.

⁴⁴ BOA HAT 43130 (13 Ra 1246 / 1 Eylül 1830).

⁴⁵ BOA HAT 47929 (9 R 1246 / 29 Eylül 1830).

⁴⁶ BOA HAT 26507 (29 M 1246 /20 Temmuz 1830).

⁴⁷ Bu tediye esansında Macar altının fiyatı otuz altı guruşa yükselmiştir: HAT 43400 (29 Z 1246 / 10 Haziran 1830). Daha sonra farkı da ödenmiştir.

⁴⁸ BOA HAT 43156 (28 Ra 1246 / 21 Eylül 1830); HAT 43294 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

⁴⁹ BOA HAT 43131 (16 C 1246 / 2 Aralık 1830).

⁵⁰ 30 Kasım (12 Aralık) 1831 ve 30 Aralık 1831 (11 Ocak 1832) tarihlerinde toplam on milyon gurusu ve 5 (17) Mayıs 1832 de beş milyon gurusu olmak üzere on beş milyon gurusu ödenmiştir. Bu tarihlerde Macar altını rayici 41 gurusudur: Daha önceki ödemelerle birlikte 1832 Mayısına kadar Osmanlı devleti sefer tazminatının ilk taksiti olan bir milyon Macar altını Rusya'ya tediye etmiştir. Bk. BOA HAT 20368-A (10 (22) Mayıs 1832); HAT 20368-C (10 (22) Mayıs 1832).

de pek bir rahatlama sağlamadığı görülmektedir. Özellikle Mısır Meselesi'nin gittikçe ağırlaşması devletin zaten sınırlı olan imkânlarını daha da yetersiz hale getirmiştir⁵¹. Petersburg'da imzalanan mukaveleden bir müddet sonra Sadaret Kaymakamı Hulusi Ahmed Paşa padişaha tazminatın bir şekilde iki yüz bin keseye tenzil imkânı bulunup bunun defaten ödenmesi hususunu bir çözüm olarak arz etmiştir. Ancak paşaya göre bunun için de Osmanlı devletinde kesreti bulunan madenlerden bir kısmının icara verilmesi gerekmektedir. Paşa'ya göre Frenklerin maden fenninde olan maharetleri inkâr edilemeyeceğinden bunlardan birine tahsis sureti düşünülebilir. Bununla birlikte bu işte Frenk istihdamının mahzur ve menfaatlerinin iyi hesap edilmesi icap eden ve icrası dikkat isteyen bir husustur⁵². Anlaşıldığı kadarıyla bu teklifi bir sonuç getirmese de Hulusi Ahmed Paşa bu hususta raporlar sunmaya devam etmiştir.

Özellikle Rusya ve Avrupa'daki siyasi gelişmelerden de istifade ile sefer tazminatının bir kez daha tenzili hususunda umut doğduğunda paşanın sefer tazminatı hakkında padişaha mufassal bir takrir sunduğunu görüyoruz. Tam tarihi belli olmamakla birlikte içeriğinden anlaşıldığına göre bu takrir 1832 baharı civarında arz edilmiştir. Kaymakam paşa takriri kaleme almadan evvel devlet ricalinin mütalaalarını almıştır. Takrir konuyla ilgili mühim hususları havidir. Bu sebeple de üzerinde durmayı hak etmektedir. Sadaret kaymakamı bu takririnde öncelikle *bidayetinden beri fikir ve endişesinde* bulunduğu bu sefer tazminatı meselesinin devletin tahammülünün ötesinde bir meblağ olduğunu ve her an ve her saat, vakit ve halin istidadına nazaran bir hüsn-i suretini ele getirmek mütalaasından uzak durmadığını belirtmektedir. Paşaya göre mesele ya teyidat-ı gaybiye-yi ilahiyyeye mukarrenetle külliye define muvafık olunarak ya istidad-ı vakt ü hale göre mümkün mertebe tahfif ve tenziline bakılarak ya da Allah hıfz etsin tekmil edasına mecbur kalınarak çözülebilir.

Paşaya göre Avrupa'da tekevvün eden hadisler ve Rusya'nın duçar olduğu haller Osmanlı devletinin menfaatine olup birinci şık husule gelebilir. Ancak Osmanlı devletinin kendi dâhilindeki gaileler buna şu anda imkân vermemektedir. Dolayısıyla iki tarafın da haline göre bu mekruh işin külliye def ve reddinin henüz sırası gelmemiştir. Rusya'nın sulh sırasındaki durumu ile şimdiki durumu arasında farka, Osmanlı devletinin bu tazminatı eda edemeyeceğini Rus memurlarının kendileri daha önce Petersburg'da itiraf etmiş olmalarına nazaran şimdiki en uygun

⁵¹ BOA HAT 43189 (kt. 29 Z 1247 / 30 Mayıs 1832). Bâb-ı Âli Mehmed Ali krizi sırasında Rusya'dan sefer tazminatı taksitinin ertelemesini beklemiştir. Bir vesikada Muravyef'le yapılan bir mülakatta Muravyef'in "tazminat-ı seferiye taksiti şimdilik tediye olunmayarak habis-i merhumun-Mehmed Ali Meselesi- aleyhine sarf olunur ise memnun olurum. Ve bahren ve beren her türlü ianeye hazırım demek iktiza eder iken oralardan..." bahsetmediği teessüf yollu ifade edilmiştir: Bk. HAT 20176 (kt. 29 Z 1248 / 19 Mayıs 1833).

⁵² BOA HAT 47753 (kt. 29 Z 1247 / 30 Mayıs 1832).

yol bu tazminatın tahfif ve tenziline teşebbüstür. Bu teşebbüs de birkaç derece olup her bir derecede her hususunu etraflıca düşünmek iktiza etmektedir. Öncelikle Silistire'nin tahliyesi andlaşma şartına göre tazmin akçesinin tamamen ifasından sonra olacağı için bu hususta Rusya'nın bir kolaylık sağlaması akla yatkın görünmemektedir. Silistire ve Memleketeyn'in tahliyesi Osmanlı devletinin siyasetinin önceliği olur da bunun tahakkuku için büyük meblağ gözden çıkarılır ise devletin mali kuvvetine büyük zarar gelebilir. Bunlar Rusya yedinde durduğu halde diğer mevkileri muktezasına göre tahkim etmek, kara ve denizden askeri kuvvete ve mühimmata dikkat etmek ve onların güçlenmesine uğraşmak daha doğru bir siyasettir. Tazminatı mümkün mertebe aralık aralık bazen eşya ve bazen akçe ile vermek suretiyle azaltmak ve bir yandan da tahfif sureti ne vecihle mümkün olur ise ona çalışmak gerekmektedir.

Tahfif ve tenzil için İstanbul'daki Rus memurlarıyla müzakere etmenin bir netice vermeyeceği aşikâr olduğundan en iyi yol Rus çarına padişah tarafından mahsus name ile birlikte münasip bir memur göndermektir. Maslahatın görüleceği esnada Ruslara on beş –yirmi bin akçe ve eşyanın tediyesi gündeme getirilip ve önceden üç beş bin kesesini dahi ita etmek, onun haberi Petersburg'a gitmek üzereyken yine birkaç bin kese ita etmek ve tam maslahat görülürken biraz daha vermek suretiyle Osmanlı devletinin ahd-darlığı ihtimamı gösterilmelidir. Gidecek memur da devletin her daim ahdi yerine getirmeye çok dikkat ettiğini ancak maslahatın müşkülünü izah etmelidir. Rusya, Avrupa'daki duruma göre (Leh isyanı özellikle)⁵³ Osmanlı devletinden bu tazminatın tamamını tahsil edemeyeceğini anlar ve daha önce Petersburg'da Rus vükelasının “vakıa Osmanlı devleti bu miktar akçeyi vermeyeceğini biz de biliriz lakin şimdi tadili mümkün olmayıp ileride iki hükümdar arasında çaresini bulunur” demiş olduklarından ve Rusya'nın bunu dedikleri zamanki (Halil Rıfat Paşa'nın misyonu sırasında) durumu ile şimdiki durumlarına (Leh meselesinden kasıtlı) nazaran tazminat yarısına tenzil edilebilir. Ancak gidecek memur öncelikle *yarısı* kelamını ağzına almayarak ilkin dörtte bire olmuyorsa üçte bire en nihayetinde ise yarısına rıza göstermelidir. Müzakerede hiçbir şekilde defaten ödeme hususunu gündeme getirmemeli ancak Ruslar ne mani buna razı olalım lakin defaten tediye olunsun dediklerinde o vakit biraz bu teklife yaklaşarak devlete yazayım artık Avrupa'da sarraf mı bulunur ne vechle

⁵³ Kasım İsyanı olarak da bilinir. Fransa, Papalık ve Belçika'da isyanlar başladığında Çar Nikola Kutsal ittifakı harekete geçirmek ve isyanlara müdahale etmek için “Leh Krallığı Meclisi” ordusunu Rus ordusu açısından batıda öncü birlik olarak kullanmak istemiştir. Bu durumda Rus ordusunun Polonya'ya yerleşeceğinden ve böylelikle Çarın anayasayı ilga edip “Leh Krallığı” tamamen ortadan kaldıracığından çekinen Lehler isyana girişmişlerdir. Özellikle piyade subay okulu mensuplarının öncülük ettiği isyan bu şekilde başlamış çeşitli safhalardan geçmiş ve nihayet Eylül 1831'de Paskeviç kumandasındaki Rus ordusu Varşova'ya girmiş ve Ekim ayında da isyan tamamen bastırılmıştır. Bk. Lerski, 1996, ss. 392-393.

olursa çaresine bakılacağını ifade edilmelidir. Memur devletinin bunu uydurmaya çalışacağını beyan edip ama uyduramadığı takdirde de siz bilirsiniz devletim elinden ziyadesi gelmez varsın Memleketeyn ve Silistire elinde kalsın devletim de böyle ikişer üçer bin kolayına geldikçe öder diyebilir. Eğer bunun nihayeti harbe gider denilir ise biz bu şekilde ödemenin mümkün olmadığını açıkça ifade ediyoruz. Bize itibar olunmuyor. O halde harbe dahi tahammülden gayri çaremiz yoktur demelidir. Paşaya göre Rusya bu madde için savaş açamaz ve hatta kendisinin ve Avrupa'nın durumuna göre buna gücü dahi yetmez. Sarraf meselesine gelince paşaya göre bütün Avrupa devletlerinin başındaki bir husus olan sarrafa borçlanma meselesinin şimdiye kadar Osmanlı devletinin bildiği bir şey değildir. Sarraf alacağına karşı devletin gümrük veya mahsulât ya da maden idaresi gibi bir şey talep edecektir. Fakat bu hususun şimdilik tamamen gizli tutulması icap etmektedir⁵⁴. Eğer Rusya Osmanlı devletinin böyle bir teşebbüsü olduğunu sezerse tenzile yanaşması imkânsız hale gelebilir.

Gönderilecek memurun memuriyeti sırasında *Allahın lütuf ve ihsanıyla* Lehlerin galebe sureti ya da Fransa tarafından yeni bir gaile zuhur ederse o zaman memur Ruslara tazminattan kasıtlı Osmanlı devletinin bu yükü kaldıramayacağı sizin dahi malumunuzdur. Öte taraftan Osmanlı devleti Rusya'nın dostluğunu vazgeçmeği hatırına bile getirmez. Hatta etrafındaki teşviklere dahi kulak vermez. Devletimiz işini kendi görmeyi istediğinden mahsusen bizi irsal eyledi. Bir sene önce gelmemiz padişahın arzusu olmasına rağmen Leh gailisine tesadüf eylediğinden ahd-darlıkta olan sebata ve padişahın samimiyetine uymadığından Leh gailisi bitsin memuriyet sonra icra olunsun şeklinde emir verdiler diyerek münasip bir şekilde girizgâh yapıp sonraki hareket tarzının o zamanın ahvaline göre İstanbul'a yazarak belirlemelidir⁵⁵. II. Mahmud sadaret kaymakamının bu mufassal takririne yazdığı hatta, takrirdeki hususları münasip görmüş ve bu sefer tazminatının hiçbir zamanda misli görülmemiş bir yük olduğunu, vasi ve iktidardan hariçtir diyerek bir suret verilmesinin şart olduğunu belirtmiştir.

Aynı sırlarda tazminatla ilgili İstefanaki Bey bir layiha padişahın şifahi emriyle takdim etmiştir. Bu layihada İstefanaki Bey'e göre tazminatın nakden ifası mümkün

⁵⁴ Sadaret kaymakamı bu mufassal takrirden bir müddet sonra verdiği başka bir takrirden sarraflardan borçlanma fikrinden şu sözlerle sarf-ı nazar etmiştir: "...Avrupa sarraflarından istikrazı (borcun) eğer çi tasavvur olunmuş ise de bu makule sarrafların bazı gümrük ve temettuat idaresi ve gümrük idaresi misillü şeylere muvafık olup hâlbuki bu makule şeylerin her biri bir mahalde müretteb olmasıyla müddet-i medide ecnebi idaresinde durması mesalih-i Devlet-i 'Aliyelerine sekte irâsını müstelzem olacağından..." BOA HAT 43741 (kt. 29 Z 1245 / 21 Haziran 1830).

⁵⁵ BOA HAT 43182 (Katalog tarihi 29 Z 1245 olmasına rağmen takririn yukarıda zikrettiğimiz tarihte verilmiş olması kuvvetle muhtemeldir). Gönderilecek memura verilecek talimatın çerçevesini havi vesika için bk. BOA HAT 43231 (kt. 29 Z 1249 / 9 Mayıs 1834).

görünmediğinden gailenin defi için ya Eflak ve Boğdan'ı on beş yirmi sene Rusyalı yedinde bırakarak taksit zamanını temdit etmek ya da taksitler için zaman tayin etmeksizin borcu parça parça ödemek ve bu sırada da rehin suretiyle Rusyalıyı temin etmek hususları olmak üzere iki yol göstermiştir. İstefanaki Bey'e göre bununla birlikte bunlara Rusyalının ne şekilde cevap vereceği bilinmediğinden meçhule madde bina edip terk-i memleket için ağıyara bahane vermek elverir mi elvermez mi bu husus padişahın reyine bağlıdır. Eğer Memleketeyn zikredilen yoldan biriyle Rusyalının tasarrufuna geçecek olur ise Osmanlı memleketinde nüfuzu artacağından Avrupa devletlerinin Osmanlı devletine bakışı değişip bir taksimi düşüneceklerinden Osmanlı devleti kendi musibetini kendi davet edecektir. Eğer Memleketeyn on sene daha Rusya'nın elinde kalır ise yerliden yüz bin asker toplayıp talim ettirir. Bunları istediği şekilde üzere kullanma kıvamına getirir. Bundan sonra artık Memleketeyn Rusyalının elinde kalsa da kalmasa da ağıyarın nüfuzu altındaki yerlinin yüz bin askerine Sırlının müttefik kuvveti eklenirse düşman askerinin bulunduğu mevkiî altmış saat mesafeye kadar uzanır. Nihayetinde maazallah Rumeli'de öni alınamayacak fesatların tekevvünü söz konusu olur.

İstefanaki Bey bu uyarılardan sonra tazminatın nasıl hal yoluna konabileceği meselesine geçmektedir. Tazminatın miktarı bugünkü *sikke-yi hasene* rayici üzerinden beş yüz bin kese tutmaktadır. Akçe denilen maddenin her yerde ve her devlette dağlar gibi yığılıp sarf olunduğu yoktur. Zira darlık mevcuttur ve bu darlık her yerdedir. Hamdolsun devletimiz diğer devletler gibi medyun ve işlerinin idaresinde zar ü zebun olmadığından acaba söz konusu borcun bir kısmı Avrupa devletlerinin birinden ve bir kısmı dahi münasip yerlerden istihsaline imkân var mıdır diye düşünmek icap eder. Tazminatın yarsının edasıyla Rusya'nın Memleketeyn ve Silistire'yi tahliye etme hususu beklenebilir. Eğer bu miktar ödeme mümkün olamaz ise on beş yirmi bin kese verilmesine zaten bu senenin vadesi geçtiğinden razı olup olmayacağının iyi mütalaa edilmesi gerekir. Her ne halde olursa olsun ahd-darlık tavrında görünmek için şimdilik bir on beş yirmi bin kese tedarikle edası usul-i politikaya muvafık görünür. Tazminatın yarsının itası herhalde bir senelik zamana muhtaçtır. Bu sene içinde Avrupa'da Osmanlı devletinin işine yarayacak Rusyalının başına bir gaile tekevvün eder ise tediyesinin tehir ve temdidi dahi kabil olur. Bu yol üzere tazminatın edası tensip buyrulur ise birincisi Eflak-Boğdan ve Silistire'den Rusyalı ihraç ve fesadı memleket içinden uzaklaştırılmış olur. İkincisi devletler arasında Osmanlı devletinin kavl ve ahdi tutmasında şan ve itibarı çoğalır. Üçüncüsü bu esnada Eflak ve Boğdan ve Sırlı maddesindeki bazı hususların sühuletle çözümüne fırsat bulunur ve cümleden evvel Osmanlı memleketinde lazım gelen düzen ve ıslahatın vuku bulmasına imkân bulunur. Tazminatın ödenmesine dair her iki yolda Rusya'nın şu anki mevcut durumuna ve Lehlilere galibiyetlerine bağlı olup lakin Lehliler galip gelmiş ve Varvoşa'dan Rusyalıyı tard etmişler ise Rusyalının gailisinin devam ettiğine şek ve şüphe kalmayacaktır. Bu takdirde Petersburg'a tayin

olunacak memur Lehlilerin keyfiyetine ve Rusyalının durumuna vakıf olduktan sonra tazminatın edası bahsini terk etmek ve vakit kazanmak yoluna girer⁵⁶.

1832 baharında yazıldıklarını düşündüğümüz bu layihalardan sonra hemen hareket geçilmemiş, tazminatı tenzil teşebbüsü ancak 1833 sonbaharında gündeme gelebilmiştir. Tabii bu arada Rusya ile Osmanlı devleti arasında imzalanan Hünkâr İskelesi Andlaşması'yla (8 Temmuz 1833) iki devlet müttefik haline gelmiştir. Bu andlaşma ile Rusya'nın Osmanlı devleti üzerinde nüfuzu neredeyse zirveye ulaşmıştır. Bu ilişkinin de tesiriyle bir kez daha tenzil için bir memur tayini söz konusu olmuştur. Lütü Efendi'ye göre (1999/ IV, ss. 781-782) Kont Orlof'un İstanbul'a gelişi bir bahane olarak kullanılmış ve mukabeleten Hassa Müşiri Ahmed Fevzi Paşa fevkalade elçi, amedi hulefasından Şekib Efendi birinci, mektubi hulefasından Nuri Efendi ikinci sıratibi, Legofet Nikolaki birinci ve mütercim Aleko ikinci tercüman tayin olunup heyet 19 Ekim 1833 günü mahsus name ile Petersburg'a hareket etmiştir. Lütü Efendi, Fevzi Paşa'nın sefaretle Rusya'ya gönderilmesinin zahiri sebebinin mütakabiliyetten başka Edirne Andlaşması'nın Memleketeyn ve Sırbistan maddeleri görüşmek olup gizli sebebinin ise sefer tazminatı meselesini nazik ve yumuşak bir surette ve çarın cömertliğine müracaatla çözme misyonu olduğunu yazmıştır. Ahmed Fevzi Paşa'nın bu memuriyetinde 18 Ramazan 1249 / 29 Ocak 1834 tarihinde Rusya ile bir andlaşma imzalanmıştır (Mahmud Mesud Paşa, 1999/ IV, ss. 93-95)⁵⁷. Andlaşmanın üçüncü maddesi tazminatla ilgili olup içeriği şu şekildedir:

- 1) Petersburg mukavelesinde münderiç Osmanlı devletinin her sene bir milyon Macar altını tediye şartı bundan böyle senelik 500 bin Macar altını olacaktır.
- 2) Osmanlı devleti her senenin Mayısında defaten ödemek zorunda olduğu taksitleri senenin içinde parça parça ödeyebilecektir.
- 3) İmparator Macar altını ile Osmanlı guruşu rayici arasında baki kalan bütün farktan feragat etmektedir.
- 4) İmparator Hazine-i Amire'nin zorluklarına istinaden baki kalan sefer tazminatından iki milyon daha tenzil edecektir.
- 5) Böylece tazminatın tamamı dört milyon altından ibaret kalır. İlk taksit 1834 Mayısının başından 1835 Mayısına kadar ödenecektir. Petersburg mukavelesindeki ihtiyat ve teminatlar bakidir. Bu andlaşma mucibince Osmanlı devleti Rusya'ya savaş tazminatı hesabından 8 (20) Mart ve 15 (27) Nisan 1835

⁵⁶ BOA HAT 43189-A (29 Z 1247 / 30 Mayıs 1832).

⁵⁷ Andlaşmanın maddelerini de havi tasdiknamesi müsveddesi için bk. BOA A.DVN.DVE 83 /1 Rusya Ahidnâme Defteri, ss. 232-234.

tarikhlerinde beşer milyon guruş olmak üzere toplam on milyon guruş ödeme yapmıştır⁵⁸.

Osmanlı devleti bu andlaşmadan sonra bir kez daha tazminat maddesinde tenzile gidilmesi için teşebbüste bulunmuş ve bu teşebbüsünde iki devlet arasındaki 1833 ittifakını kolaylaştırıcı bir unsur olarak kullanmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Butenyef ile mükâlemeler yapılmış ve iki müttefik devlet arasında bu meselenin tamamen ortadan kalkması için iki tarafın da gerekli hassasiyeti göstermesi istenmiştir. Mükâlemelerde Butenyef'in yumuşak ve uzlaşmacı tutumu Bâb-ı Âli'yi bir hayli cesaretlendirmiştir⁵⁹. Bâb-ı Âli iki devlet arasındaki yakın ilişkiyi gerekçe göstererek tazminatın 100 bin akçeye tenzili ile defaten ödenip kapatılmasını düşünmüş ve bu düşüncesini Rus elçisine teklif olarak sunmuştur⁶⁰. Osmanlı devletinin tam istediği olmasa da nihayet 27 Mart 1836 tarihinde sefer tazminatı maddesinde yeni bir tenzili havi iki taraf arasında bir senet imzalanmıştır⁶¹. Bu senette şu hususlar yer almaktadır: Osmanlı padişahı daha önce Fevzi Paşa'nın memuriyetinde imzalanan andlaşmada yer alan meblağı toptan eda etmeyi istemiş ve Rusya imparatoru buna muvafakat etmiştir. İmparator Osmanlı devletinin ödemesi gereken 340 bin keseden bu defa 180 bin kese tenzil etmiştir. Kalan 160 bin kese beş ay zarfında Rusya'ya ödenecektir. Bütün bu kolaylıklar ve tenzilat imparatorun dost ve müttefiki olan Osmanlı padişahına karşı beslediği halis duygulara bir yeni delildir. 160 bin kese yani seksen milyon guruş Rusya'ya 15 Ağustos 1836'ya kadar sikke-yi hasene ile ödenecektir. Senedin imza gününden itibaren beş gün içinde elli bin kese, on beş gün içinde on yedi bin kese ve iki ay içinde otuz üç bin kese küsur altmış bin kese ise üç ay içinde parça parça ödenecektir. Rus askeri tarafından geçici olarak zapt edilen Silistire 160 bin kesenin tamamen tediyesinden sonra tahliye edilecektir. Eğer tazminat beş aydan evvel ödenirse tahliye o tediye tatbikan yapılacaktır. Bu şekilde Osmanlı devletinin sefer tazminatı olarak ödemesi gereken miktar bir Macar altını ortalama 45 guruş olarak hesaplandığında 1.780 bin Macar altınına tenzil edilmiştir.

⁵⁸ BOA HAT 43059-A (11 (23) Mart 1835); HAT 1590 / 25 / 3 (16 (28) Nisan 1835; HAT 43062-A (6 (18) Mayıs 1835). Bu tarihte 1 Macar altını 45 guruş olarak işlem gördüğü göz önüne alınırsa yapılan ödemenin yaklaşık 220 bin Macar altınına denk geldiği anlaşılmaktadır: HAT 43059-A (11 (23) Mart 1835)

⁵⁹ BOA HAT 42774 (kt 29 Z 1251 / 16 Nisan 1836).

⁶⁰ BOA HAT 50435 (kt. 29 Z 1251 / 16 Nisan 1836); HAT 50435-A (kt. 29 Z 1251 / 16 Nisan 1836)

⁶¹ Senedin sureti BOA HAT 43159-D (9 Z 1251 / 27 Mart 1836); HAT 52508 (kt. 29 Z 1251 / 16 Nisan 1836). Rusya'nın böyle bir tenzilatı rıza göstermesinde hiç şüphesiz iki devlet arasındaki ittifakın mevcudiyeti önemli rol oynamıştır. Bk. BOA HAT 43199-A (4 (16) Nisan 1836).

Bu senet iktizasınca Osmanlı devleti elli binlik ve on yedi binlik ikinci taksitleri hemen ödemiştir⁶². Tazminatın tamamı ise 15 (27) Ağustos 1836 itibariyle Rusya'ya tediye edilmiştir. Neselrod Osmanlı devletinin ahidnamenin şartlarını yerine getirmede gösterdiği sebat ve istikametın imparator tarafından halisane takdir edildiğini ve imparatorun meselenin netice bulmasından mahzuz olduğunu bildirmiştir⁶³. Tazminatın tamamen ödenmesinden sonra Rusya rehin suretiyle elinde tuttuğu Silistire kalesini 29 Ca 1252 / 11 Eylül 1836'da Osmanlı Devleti'ne teslim etmiştir⁶⁴. Maslahatın bitmesini müteakiben Padişah da Rus Çar'ına bir teşekkür namesi göndermiştir⁶⁵.

Tazminatların devletin sırtında ne denli ağır bir yük oluşturduğunu yukarıda zaman zaman detayını verdiğimiz vesikalardan açıkça görmek mümkündür. Osmanlı devleti Rusya'ya ticaret ve savaş tazminatı olarak toplam 5.500.000 Macar altını karşılığı tazminat ödemiştir⁶⁶. Bu tazminatlar Rusya'nın Edirne Andlaşması ile birlikte Osmanlı devletine karşı tatbik çalıştığı zayıf komşu⁶⁷ politikasına hizmet eden başlıca araç olmuştur. Rusya nihayetinde bu tazminatların da katkısıyla Osmanlı devletini kendi açısından bir tehdit olmaktan çıkarmıştır.

Kaynakça

Arşiv vesikaları metin içinde ilgili dipnotlarda gösterilmiştir.

Mahmud Mesud Paşa (Haz.). (2008). *Muâhedât Mecmûası*, Cilt IV. Tıpkıbasım, Ankara: TTK.

Lerski, G. (1996). *Historical Dictionary of Poland, 966-1945*. London: Greenwood.

Lütfi Efendi (1999). *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi, Ciltler 2 ve 4*. Y. Demirel ve T. Erdoğan(Haz.), Yapı kredi Yayınları.

Schiemann, T. (1908). *Geschichte Russlands unter Kaiser Nikolaus I, Cilt II*. Berlin: Georg Reimer.

Schulz, O. (2011). *Ein Sieg der zivilisierten Welt?: Die Intervention der europäischen Großmächte im griechischen Unabhängigkeitskrieg (1826-1832)*. Münster: LIT Verlag.

Turan, Ş. (1951). 1829 Edirne Andlaşması. *DTCF Dergisi*, IX (1-4), 111-151.

⁶² BOA HAT 1590 /25/4 (bu vesikanın katalog tarihi 17 Z 1250 / 16 Nisan 1835 olarak görünüyorsa da 1836 da akdedilen senetten sonraya ait olması gerekir).

⁶³ BOA HAT 43197-A (15 (27) Eylül 1836).

⁶⁴ BOA HAT 1600/83 (30 Ca 1252 / 12 Eylül 1836); HAT 1600 /84 30 Ca 1252 / 12 Eylül 1836).

⁶⁵ BOA HAT 43978 (vesikanın katalog tarihi 29 Z 1245 olmakla birlikte 1251 yılına ait olması icap eder).

⁶⁶ Ticaret tazminatı 1.500.000, savaş tazminatı 1832 Mayısına kadar parça parça 1.000.000, 1835 Nisan ve Mayıs aylarında parça parça 220.000, 1836'da 1.780.000 ve Yunan meselesi bağlamında mükâfat-ı nakdiye karşılığı olarak 1.000.000 ödenmiştir.

⁶⁷ Kont Orlof'un da bu politikayı tatbik için İstanbul'a tayin edildiğini belirtmek gerekir. Bk. Schulz, 2011, s. 370.

ISSN 1305-5992

Türkîyat Araştırmaları

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

Sayı 17 Güz 2012

ISSN 1305-5992

Türkîyat Araştırmaları

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

Sayı 17 Güz 2012

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları
Kurucusu: Prof.Dr. M. Cihat ÖZÖNDER

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Yunus KOÇ

Editör
Cahit GELEKÇİ

İngilizce Editör
Alev KARADUMAN

Yayın Kurulu
Selim ASLANTAŞ, Mikail CENGİZ, Alev KARADUMAN, Derviş KILINÇKAYA, Tevfik Orçun ÖZGÜN, Serdar SAĞLAM, Nermin ŞAMAN DOĞAN, Fatma TÜRKYILMAZ, Meral UÇMAZ, Haydar YALÇIN, S. Dilek YALÇIN ÇELİK, Gülhan YAMAN

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları ISSN: 1305-5992

Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü himayesinde yılda iki kez (Bahar ve Güz) yayımlanan **hakemli, yerel ve süreli** bir dergidir.

Türkiyat Araştırmaları Dergisi, TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı, MLA ve EBSCO tarafından taranmaktadır.

Türkiyat Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılarda ifade edilen görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar, iki alan uzmanının yayımlanabilir onayından sonra Yayın Kurulunun son kararı ile yayımlanır. Gönderilen yazılar yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez.

Kapak Tasarımı
Serdar SAĞLAM, Şeref ULUOCAK

İdare Yeri
Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 06532 Beytepe / ANKARA
Tel: +90 (312) 297 67 71- 297 67 72 / Belgeç: +90 312 297 71 71
E-posta: hutad@hacettepe.edu.tr / turkiyat@hacettepe.edu.tr

Basımcı
Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi 06100, Sıhhiye / ANKARA
Tel: 0 312 310 97 90

Yayın Tarihi

Danışma Kurulu

AKALIN, Prof.Dr. Şükrü Halûk (Hacettepe Ü.)
AKSOY, Yrd.Doç.Dr. Erdal, (Gazi Ü.)
ASKER, Prof.Dr. Ramiz (Bakü Devlet Ü.)
ASLANTAŞ, Yrd.Doç.Dr. Selim (Hacettepe Ü.)
ATABEY, Yrd.Doç.Dr. İbrahim (Gazi Ü.)
BARAN, Prof.Dr. Aylin Görgün (Hacettepe Ü.)
BEŞİRLİ, Doç.Dr. Hayati (Gazi Ü.)
BLÄSING, Prof.Dr. Uwe (Leiden Ü.)
BOZBEYOĞLU, Prof.Dr. Sibel (Hacettepe Ü.)
BOZTEMUR, Prof.Dr. Recep (ODTÜ)
CELEPOĞLU, Dr. Ayşegül (Hacettepe Ü.)
ÇAĞLAR, Prof.Dr. Ali (Hacettepe Ü.)
ÇAKIN, Prof.Dr. İrfan (Hacettepe Ü.)
ÇOBANOĞLU, Prof.Dr. Özkul (Hacettepe Ü.)
DOĞAN, Prof.Dr. Âbide (Hacettepe Ü.)
ERDAĞI DOĞUER, Dr. Binnur (Hacettepe Ü.)
EFEĞİL, Doç.Dr. Ertan (Sakarya Ü.)
EKER, Doç.Dr. Süer (Başkent Ü.)
EKREM, Doç.Dr. Erkin (Hacettepe Ü.)
EMİROĞLU, Doç.Dr. Öztürk (Varşova Ü.)
ERASLAN, Prof.Dr. Kemal (İstanbul Ü.)
ERCİLASUN, Prof.Dr. Bilge (Hacettepe Ü.)
ERDAL, Prof.Dr. Marcel (Hacettepe Ü.)
ERGAN, Prof.Dr. Nevin Güngör (Hacettepe Ü.)
EROL, Prof.Dr. Burçin (Hacettepe Ü.)
GÜL, Doç.Dr. Bülent (Hacettepe Ü.)
HAFİZ, Prof.Dr. Nimetullah (Pristine Ü.)
HORATA, Prof.Dr. Osman (Hacettepe Ü.)
İBRAYEV, Prof.Dr. Şakir (Köşetav Ü.)
İSBİR, Prof.Dr. Eyüp G. (Gazi Ü.)
KAÇALIN, Prof.Dr. Mustafa S. (Marmara Ü.)
KARASOY, Prof.Dr. Yakup (Gazi Ü.)

KARLUK, Doç.Dr. Abdureşit C. (Merkezi Milliyetler Ü.)
KAYA, Prof.Dr. Önal (Ankara Ü.)
KURIBAYASHI, Doç.Dr. Yuu (Okayama Ü.)
KUTLAR OĞUZ, Doç.Dr. Fatma S. (Hacettepe Ü.)
MEDER, Prof.Dr. Mehmet Fatih (Pamukkale Ü.)
MİŞKİNİENE, Doç.Dr. Galina (Vilnius Ü.)
MÜDERRİSOĞLU, Yrd.Doç.Dr. Fatih (Hacettepe Ü.)
NASİLOV, Prof.Dr. Dmitriy, (Moskova Devlet Ü.)
OCAK, Prof.Dr. Ahmet Yaşar (Hacettepe Ü.)
ÖZ, Prof.Dr. Mehmet (Hacettepe Ü.)
ÖZCAN, Doç.Dr. Tarık (Fırat Ü.)
ÖZDEMİR, Prof.Dr. M. Çağatay (Gazi Ü.)
ÖZDEN, Doç.Dr. Mehmet (Hacettepe Ü.)
ÖZKAN, Prof.Dr. Nevzat (Erciyes Ü.)
ÖZTEKİN, Doç.Dr. Özge (Hacettepe Ü.)
PROCHAZKA EISL, Prof.Dr. Gisela (Viyana Ü.)
REICHL, Ord.Prof.Dr. Karl (Bonn Ü.)
ŞAHİN KÜTÜK, Doç.Dr. Birsen (Hacettepe Ü.)
TAŞKIRAN, Prof.Dr. Cemalettin (Gazi Ü.)
TUNA, Prof.Dr. Korkut (İstanbul Ü.)
TÜRKYILMAZ, Dr. Fatma (Hacettepe Ü.)
ÜREKLİ, Prof.Dr. Bayram (Selçuk Ü.)
YALÇIN, Prof.Dr. Semih (Gazi Ü.)
YALÇIN ÇELİK, Doç.Dr. S. Dilek (Hacettepe Ü.)
YERELİ, Prof.Dr. Ahmet Burçin (Hacettepe Ü.)
YEŞİL, Dr. Fatih (Hacettepe Ü.)
YILDIRIM, Prof.Dr. Dursun (Hacettepe Ü.)
YILDIZ, Prof.Dr. Musa (Gazi Ü.)
YILMAZ, Prof.Dr. Mustafa (Hacettepe Ü.)
YÜKSEL, Doç.Dr. Mehmet (Ankara Ü.)
ZAJAC, Doç.Dr. Grazyna (Krakov Ü.)
ZEKİYEV, Prof.Dr. Mirfatih (Tataristan Bilimler Akademisi)

Yazarlar

ALKAYIŞ, Muhammet Fatih, Yrd.Doç.Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

ASAN, Nuray, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

ASLANTAŞ, Selim, Yrd.Doç.Dr. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

AVCIOĞLU, Gürcan Şevket, Arş.Gör., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

CENGİZ, Mikail, Arş.Gör., Hacettepe Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü.

DEMİR, Hiclâl, Yrd.Doç.Dr., Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

DOĞANER, Yasemin, Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

GÜLTEKİN, Mustafa, Arş.Gör., Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

GÜNER, Selda, Öğr.Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

KARLIDAĞ, Esra, Bilkent Üniversitesi, Hazırlık Okulu.

KAYA, Mustafa, Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

KOÇ, Yunus, Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

MEDER, Mehmet, Prof.Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

OYTUN ALTUN, Hilal, Yrd.Doç.Dr., Jagiellonian University, Institute of Oriental Studies, Zaklad Turkologii.

ÖZTÜRK, Veysel, Öğr.Gör., Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Genel Eğitim Birimi.

SARI, Özgür, Yrd.Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

ŞAHİN, Halil İbrahim, Yrd.Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

YILDIZ, Gültekin, Yrd.Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Türkiyat Araştırmaları

Yıl: 9, Sayı: 17, Güz 2012

İÇİNDEKİLER

Muhammet Fatih Alkayış

Gazete Manşetlerinde Şike Haberlerinin Anlatım Dili

The Artistic Expression Ways of the Chicane News Given from Headlines 7

Nuray Asan

Anılardan Hareketle İzmir’de 20. Yüzyıl Edebiyat Hayatı

Moving from Memoires to Literary Life in İzmir in the 20th Century 31

Selim Aslantaş

1829 Edirne Andlaşması’ndaki Tazminatlar Meselesi

The Issue of Reparations in the Treaty of Adrianople 1829 45

Yasemin Doğaner

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Nazi Propagandası (Emniyet Genel Müdürlüğü Raporlarına Göre)

The Nazi Propaganda in Turkey During the Second World War Years
(Through the Reports of the Turkish Police Department) 65

Selda Güner

Osmanlı Söyleminde Birinci Vehhâbi-Suûdî Hareketi (1744/45-1819)

The First Wahabi-Saudi Movement in the Discourse of the
Ottoman Empire (1744/45-1819) 83

Esra Karlıdağ

İhsan Oktay Anar’ın Romanlarında Metinlerarası İlişkiler

Intertextual Relations in İhsan Oktay Anar’ Novels 101

Mustafa Kaya

18. Yüzyılda Ankara’da Âyanlık Mücadeleleri

Notables in Struggles Ankara in the 18th Century..... 119

Yunus Koç

16. Yüzyılda Tarımda Yatırım Maliyeti Sorunu ya da “Resm-i Tapu” ve
Öküz Fiyatlarına Dair Bazı Gözlemler

Some Observations on the Prices of Agricultural Inestment in the XVIth
Century or the Problem of the *tapu* fee and the Ox Prices 139

Mehmet Meder, Mustafa Gültekin

Türkiye’de 2001-2009 Yılları Arasındaki Boşanma Eğilimleri

Dispositions of Divorce Between the 2001-2009 Years in Turkey..... 149